

زیارت

■ نشریه طرح مطالعه توسعه

■ کمی و کیفی زیارت

■ شماره دوم / بهمن ماه ۱۳۹۱

فلسفه زیارت و زیارت شناسی

مشهد در نگاه مدیریتی کلان استان

جای خالی سوغات رضوی در چمدان زائر

زیارت؛ لزوم جایگزینی جایگاه شفاعتی به جایگاه معرفتی

فلسفه زیارت و زیارت شناسی

زائر هر که باشد و از هر کجا که آمده باشد و در طلب هر چه باشد، وقتی گام در حرم علی بن موسی (ع) می‌گذارد و در کنار درهای بزرگ آستانش رو به ضریح می‌ایستد و زمزمه دوستانه را آغاز می‌کند، چنان غرق گفت و گو با امام خویش می‌شود که گویی جز آن امام، هیچ انسان دیگری شنوای گفت و گوی آنان نیست. با این حال زیارت امام زمانی ارزشمند است که همراه با شناخت و معرفت باشد. هر چند رأفت و بزرگواری امام باعث می‌شود که حتی افراد ناآشنا و یا کم معرفت نیز از دریای لطف و عنایت ایشان بهره‌مند شوند ولی این لطف‌ها باید زمینه‌ای شود تا انسان به معرفت بیشتر روی آورد و در اندیشه و عمل، خود را پاکیزه کند تا به این وسیله به خداوند نزدیکتر شود.

پیامبر اکرم (ص) در رابطه با اهمیت زیارت امام هشتم علیه‌السلام نیز می‌فرماید: بزودی پاره‌ای از تن من در سرزمین خراسان به خاک سپرده خواهد شد. هیچ مؤمنی نیست که او را زیارت کند مگر آنکه خداوند، بهشت را بر او واجب می‌کند و بدنش را بر آتش دوزخ حرام می‌سازد.

زیارت در نگاه ائمه اطهار

به مانند پیامبر اکرم (ص) ائمه اطهار نیز بسیار درباره اهمیت زیارت سخن گفته‌اند. در همین راستا حضرت امام جواد (ع) فرمودند: زیارت آگاهانه و خالصانه پدرم از زیارت جد بزرگوارم حضرت حسین (ع) برتر است، چرا که زائران حرام او بسیارند، اما زائران حرم پدرم تنها زیدگان شیعه هستند.

حضرت امام کاظم (ع) می‌فرمایند: در میان زیارت کنندگان امامان معصوم، زائران و شیفتگان کوی فرزندم علی بن موسی الرضا (ع) از نظر مقام و منزلت، والاتر و مقرب‌ترند، چون آن‌ها شیعیان دوازده امامی هستند.

همچنین امام رضا (ع) می‌فرمایند: هر امامی بر گردن دوستان و پیروانش عهد و پیمانی دارد و وفای به این عهد، با زیارت قبر آنان ممکن می‌باشد و در این میان کسی که به شوق زیارت آن‌ها و با تصدیق به فضیلت آن‌ها به سوی قبور آن‌ها برود مورد شفاعت ائمه در قیامت قرار می‌گیرد.

در روایتی دیگر امام رضا (ع) فرمودند: هر امامی را بر گردن پیروانش عهدی است که وفای به آن عهد جز با زیارت قبور آن امامان تمام و کامل نمی‌شود.

ثمره زیارت

رسول خدا (ص) درباره ثمره زیارت اهل بیت (ع) خطاب به امیر مؤمنان (ع) فرمودند: ای علی، آنان که قبر تو و فرزندان را زیارت می‌کنند، همانند کسانی هستند که بعد از حج واجب، هفتاد حج به جای آورده باشند، و به هنگام بازگشت از زیارت شما، از آلودگی‌ها پاک می‌شوند، مانند روزی که از مادر متولد شده‌اند... ولی افراد پست و فرومایه زائران قبور شما را نکوهش می‌کنند، گویی به گناه ناشایستی آلوده شده‌اند! آن‌ها بدترین امت من هستند، شفاعت من به آنان نمی‌رسد و بر حوض من وارد نمی‌شوند.

همچنین امام رضا (ع) در روایتی به زائرانش چنین وعده داده است: هر کس مرا با این فاصله‌ی دوری که دارم، زیارت کند، روز قیامت در سه زمان به فریادش خواهم رسید و او را از شدت آن سه آسوده می‌کنم؛ وقتی که نامه‌های اعمال به دست چپ و راست داده می‌شود، به هنگام عبور از صراط، و زمان سنجش اعمال.

نگه داشتن نام و یاد ایشان پس از مرگ، لازمه محبت، عشق و ارادت انسان به نیکبها و کمالات است و ریشه در فطرت و سرشت آدمی دارد. افزون بر این، روایات بسیاری نیز در متون دینی ما مسلمانان وجود دارد که جایگاه زیارت ائمه اطهار (ع) و فضیلت آن را در اسلام روشن می‌سازد.

اولیاء الهی به دلیل برخورداری از عالی‌ترین ظرفیت‌ها و شئون وجودی در نظام وجود، رشته اصلی هدایت بندگان خدا و اتصال آن‌ها به خدای متعال هستند و هیچ‌یک از آیات الهی در این باب هم‌تراز اولیاء الله نیستند. آن‌ها جامع اسماء و صفات کمالی هستند از این جهت مواجه شدن با وجود پربرکت آن‌ها بیشترین ظرفیت را برای لقاء خدای متعال دارد.

باید توجه داشت که ائمه اطهار (ع) را میتوان با حضور در کنار بارگاه مطهر آنان زیارت کرد، هم چنان که زیارت دور نیز مورد قبول و توصیه است، اما سفارش و تأکید روایات بر حضور زائر در کنار مزار شریف امامان بیشتر است.

در زیارت آگاهانه و از روی معرفت ائمه معصومین (ع) به عنوان زیارت انسان کامل و ولی خداوند، بهره‌های مادی و معنوی بسیار ارزشمندی قابل دریافت است که می‌تواند فلسفه آن باشد که از آن جمله می‌توان بدین موارد اشاره کرد: زیارت در واقع ارتباط با خداوند است؛ زیارت اعلام و ابراز محبت به خداست؛ زیارت تکریم و تعظیم انسان کامل است؛ زیارت، تجدید بیعت با انسان کامل است؛ زیارت، ارتباط با انسان کامل و وصل شدن به جوهر انسانیت است؛ زیارت امامان، ایمان و اظهار تواضع در برابر دین است؛ زیارت، اعراض از دنیا، یاد مرگ و دور ساختن مواعی است که او را از مسیر کمال باز می‌دارد.

زیارت در نگاه پیامبر اکرم (ص)

عبدالله، پسر عمر از رسول اکرم (ص) نقل می‌کند: «من جائنی زائرا لاتحمله الا زیارتی کان حقا علی آن کون له شیعا یوم القیامه»؛ هر کس به زیارت من بیاید و انگیزه‌ای جز زیارت من نداشته باشد، بر من لازم است که شفیع او در روز قیامت باشم. در کامل‌الزیارات نیز از پیامبر اسلام این گونه نقل شده است: هر کس مرا در زمان حیات و یا پس از وفاتم زیارت کند، به طور حتم در روز قیامت هم جوار با من خواهد بود.

همچنین روایات بسیاری اشاره یا تصریح به این معنا دارد که حیات و ممات معصوم (ع) یکی است. بر همین اساس پیامبر اکرم (ص) می‌فرمایند: هر کس مرا پس از وفاتم زیارت کند، مانند کسی است که مرا در زمان حیاتم زیارت کرده است و من در روز قیامت نسبت به این امر برای وی شهادت میدهم و شافع او خواهم بود.

مفهوم زیارت

زیارت در لغت عرب به معنای میل کردن و تمایل به کار رفته است و در اصطلاح به معنای حضور در نزد مزور به خاطر تکریم و تعظیم او است و دارای سه رکن است: زائر به معنای کسی که میل و گرایش به کسی یا چیزی دارد؛ مزور به معنای شخص یا چیزی که میل و گرایش زائر به سوی او است؛ صفت باطنی گرایش و میل که با تکریم و تعظیم زائر همراه است. در یک جمع‌بندی مفهومی می‌توان گفت زیارت ملاقاتی است که دارای عناصر زیر باشد: اعتقاد به جایگاه والا و قدسی مزور؛ قصد عبادی از دیدار؛ و تلاش برای کسب آثار وجودی از زیارت مزور.

معرفت زیارت

معرفت همان شناخت است که به تدریج در اثر عمل به دستورات و تحقیق و تأمل در سیره بزرگان و بزرگ شدن در مجالس و محافل که با یاد و برای بزرگداشت آن حضرات و احیای علوم ایشان برپا می‌شود، به دست می‌آید.

معرفت اهل بیت (ع) از این جهت اهمیت دارد که موجب معرفت به خدا می‌گردد. پیامبر و معصومین (ع) به مثابه آیة‌های الهی بر روی زمینند که شناخت ایشان موجب شناخت خداوند و نزدیکی به ایشان تقرب به خدا می‌شود.

بر این اساس هر زائری که با معرفت و شناخت مقام صاحب این مرقد و اهداف او به زیارت برود، از صاحب قبر الهام می‌گیرد و اصول و تعالیم مکتب را به یاد می‌آورد، و هر زیارت و سلام او سرشار از این آموزش‌ها و الهام‌ها است.

ارزش بهای زائر به محبت همراه با معرفت اوست؛ همان‌طور که در زیارت جامعه کبیره می‌خوانیم: «اللهم اسئلك أن تُدخِلنی فی جُملة العارفين بهم وبحقهم»؛ خداوند، از تو میخواهم که مرا در شمار عارفان به خاندان پیامبر (ص) و آشنایان به حق آنان قرار دهی.

برای روشن شدن این مطلب می‌توان به این روایت اشاره کرد: وقتی که امام صادق (ع) در باره زیارت همراه با معرفت امام رضا (ع) سخن میگفت، فردی از امام درباره «عارفا به حقه» پرسید، امام در پاسخ فرمودند: بدانید او (علی بن موسی) امامی است که اطاعتش از طرف خدا واجب است، او دور از وطن و شهید است. هر کس او را زیارت کند در حالی که عارف به حق وی باشد، خداوند اجر هفتاد شهید به او عنایت کند، شهیدی که به واقع در کنار رسول الله (ص) به شهادت رسیده است.

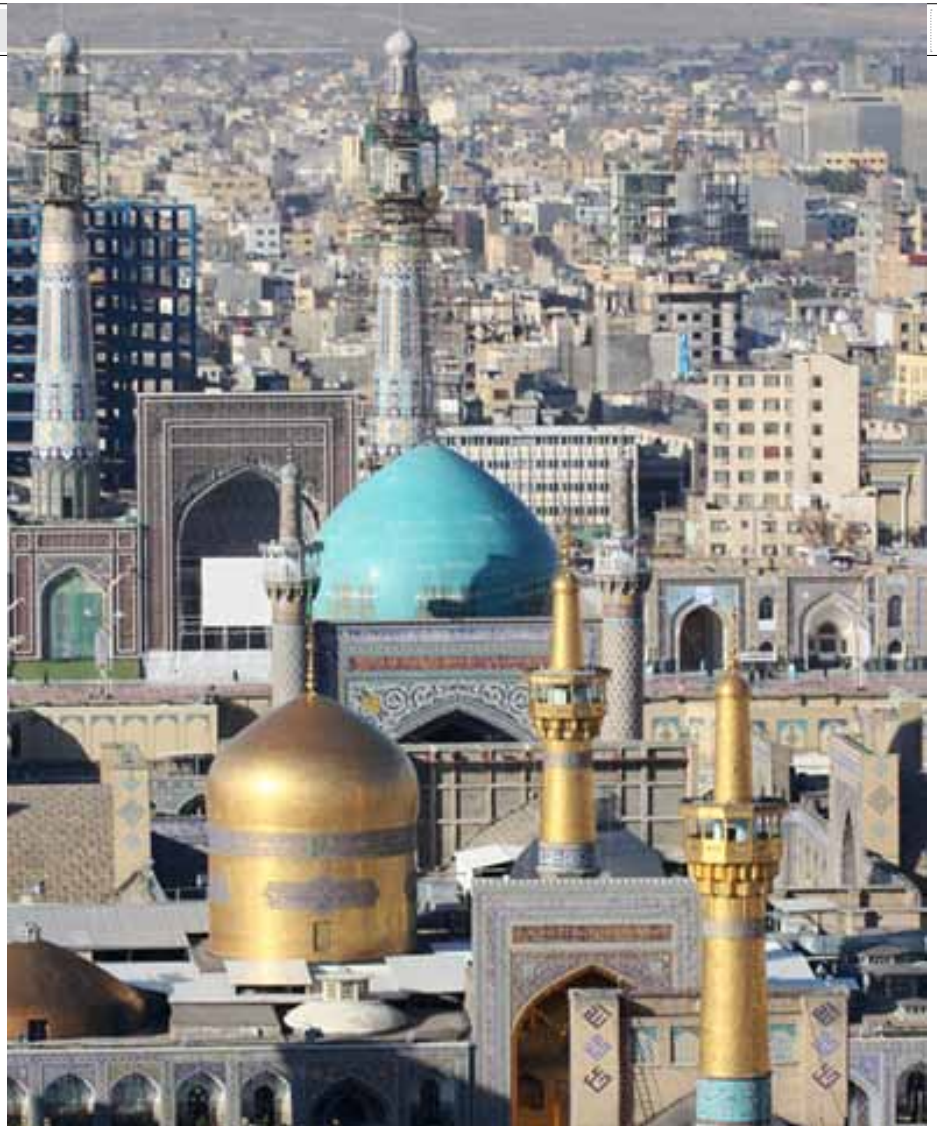
فلسفه زیارت

بدون شک تعظیم و نکوداشت بزرگان و فرهیختگان و نیز زنده

در زیارت آگاهانه و از روی معرفت ائمه معصومین (ع) به عنوان زیارت انسان کامل و ولی خداوند، بهره‌های مادی و معنوی بسیار ارزشمندی قابل دریافت است که می‌تواند فلسفه آن باشد

■ ابوهاشم جعفری گوید: از امام جواد(علیه السلام) شنیدم که فرمود: میان دو کوه طوس، پاره‌ای است که آن را از بهشت ستانده‌اند، هر که بدان جا در آید، روز رستاخیز از آتش ایمن خواهد ماند. (عیون اخبارالرضاء(ع) ۲:۲۵۶)

مشهد در نگاه مدیریتی کلان استان

مطلوب است؛
حد اقل باید
فکری برای
هماهنگی
مدیریتی این مهم
بشود. شایسته
است استاندار
خراسان رضوی،
خود شخصاً و به
صورت واقعی و
در مقام اجرا و
مدیریت، نقش
کلان‌خادمی
مزور و زائر را
عهده‌دار گردد

نیست، نمی‌گوییم ایران اسلامی به خاطر وجود مقدس امام رضا(ع)، هویت زیارتی شبیه عربستان به خود بگیرد - که اگر بگیرد شایسته آن است-، باید حداقل گستره این قداست را تا مرزهای خراسان بزرگ گسترش داد و اگر توان آن نیست، حد اقل این هویت برای استان خراسان رضوی تثبیت شود.

در عربستان رئیس‌الحاج، رتبه والایی دارد تا جایی که او را نفر دوم کشور می‌دانند. حالا در کشور ما که هیچ، در استان ما نگاه مدیریتی به موضوع مهم زائر و زیارت کجا قرار گرفته است؟ میزان توجه مدیران ارشد استان که بسیاری از آنان خود را خادمان امام هشتم(ع) و شیعیان و زائران حضرتش می‌نامند، به این موضوع تمدن‌ساز و هویت‌بخش چه اندازه است؟

مدیریت واحد امور زائر و زیارت، اگرچه مطلوب است؛ حد اقل باید فکری برای هماهنگی مدیریتی این مهم بشود. شایسته است استاندار خراسان رضوی، خود شخصاً و به صورت واقعی و در مقام اجرا و مدیریت، نقش کلان‌خادمی مزور و زائر را عهده‌دار گردد، تا مگر در ماه‌های پایانی خدمت دولت دهم، سنت حسنه‌ای پا بگیرد که برای همیشه باقیات صالحات باشد؛ وگرنه با ادامه این روند و فرصت اندک موجود، و مشغله‌های ماه‌های آینده مسئولان در خصوص انتخابات مهم ریاست‌جمهوری بهار آینده، این خطر وجود دارد که اگر وضع به همین شکل پیش برود، دیری نخواهد گذشت که واپس روی تا انحلال معاونت زیارت هم ادامه یابد.

ناچیز سهم مشهد از بودجه استانی را که نمی‌شود نادیده گرفت. بعد عمری انتظار، قرار شد ردیف بودجه خاصی برای مشهد در بودجه سالانه کشور دیده شود. از وعده هزار میلیاردی برای مشهد و بودجه زیارت که به درستی محقق نشد هم که بگذریم، همین بودجه نیم بند هم همیشه گرفتار هول و لا مانده است.

ایجاد معاونت زیارت یا همان معاونت هماهنگی امور زائران در استانداری خراسان رضوی، می‌توانست اندکی جایگاه مشهد را در نگاه مدیریتی کلان بهبود بخشد، اما به هر دلیلی پس از گذشت مدت طولانی از تصویب جایگاه این معاونت در استانداری خراسان رضوی و ابلاغ آن به استان، تقریباً تا ماه‌های پایانی دوره خدمت استاندار سابق، نسبت به این مهم بی‌توجهی شد و متأسفانه در دوره مدیریت جدید استان هم، حداقل تا حالا چشم‌انداز روشنی از توجه به این موضوع مهم، آنگونه که در شأن زائران و مجاوران - اگر نگوییم در شأن امام رضا علیه‌السلام- باشد، ترسیم نشده است.

در حالی که سامان یافتن این ماجرا تا حد زیادی می‌تواند جایگاه مسئله زائر و زیارت را در مدیریت استانی و کشوری ارتقا دهد، چرا که حد اقل برای مشهد؛ برای مشهدالرضاء(ع)، این موضوع امری حیاتی و راهبردی است که نمی‌شود به آسانی از کنار آن گذشت.

شاید ذکر نمونه‌ای از جایگاه یک کلان‌شهر مذهبی در مدیریت یک کشور بتواند به توضیح این اهمیت کمک کند. کشور عربستان به خاطر وجود حرمین شریفین در مکه و مدینه، هویتی مذهبی دارد. از این جهت اختلافی میان هویت مشهد و این دو شهر مقدس

| علیرضا قربانی |

مشهد در میان کلان‌شهرهای کشور و در جمع مراکز استان‌ها، شهری است مثل اصفهان، مانند تبریز یا حتی زاهدان و اهواز، با این حال هیچ‌کس تردیدی ندارد که مشهد تفاوتی ماهوی با دیگر شهرهای بزرگ کشور و مراکز استان‌ها دارد. هویت این شهر با ریشه نامی که بر آن گذاشته شده، گره خورده است. این شهر بزرگ از آن رو با دیگر شهرهای بزرگ کشور متفاوت است که مشهدالرضاء(ع) است، قبله گاه آرزوی بیش از دویست میلیون شیعه سراسر جهان است؛ و حالا حداقل در شعار و بیان مسئولان، پایتخت معنوی ایران. علاوه بر آن قرار است در سال ۲۰۱۷ میلادی بشود پایتخت فرهنگی جهان اسلام.

درباره الزامات مادی و معنوی پایتخت معنوی ایران و لزوم توجه به این شهر به عنوان یک کلان‌شهر فراملی، گفته‌اند و شنیده‌ایم و خوانده‌ایم، اما آنچه در عمل مشاهده می‌شود، نسبتی با آنچه باید باشد، دیده نمی‌شود. نمی‌خواهم قصه تکراری ۸۸/۸/۸ و وعده‌های دولتیان و مجلسیان را بازنویسی کنم که به تعبیر امام‌جمعه محترم مشهد(البته نقل به مضمون)، همین که از مشهد می‌روند، همه چیز را فراموش می‌کنند!

بلکه چنین به نظر می‌رسد مشهد، با تعریف و هویتی که گذشت، حد اقل تا کنون، آنگونه که شایسته و بایسته است، در نگاه مدیریتی کلان استان خراسان رضوی هم مورد توجه قرار نگرفته است. چه دلیل و مدرکی برای این سخن آشکارتر از آنچه تا کنون بر سر این شهر آمده است؟ قصه پُرغصه حریم مشهد را که رها کنیم، درصد

■ حسین بن زید گوید: از امام صادق (علیه السلام) شنیدم که می فرمود: مردی از نسل فرزندم موسی، قیام خواهد کرد که همام امیرالمؤمنین (علیه السلام) است و در سرزمین طوس که در خراسان است، دفن خواهد شد... او در همان جا با زهر کشته می شود و غریبانه به خاکش می سپارند. هر که او را با معرفت زیارت کند، خداوند او را همسان کسانی که پیش از پیروزی، بخشش و پیکار کرده باشند، پاداش خواهد داد. (عیون اخبار الرضا (ع) ۲: ۲۵۵؛ امالی صدوق ۱۱۸)

نشریه طرح مطالعه توسعه کمی و کیفی زیارت امام رضا (ع)

بررسی بازار آشفته سوغات، در شهر زیارتی مشهد

جای خالی سوغات رضوی در چمدان زائر

قدمت و شهرتی خاص در بین مسافران مشهد برخوردارند، قیمت بالایی نیز دارند. این در حالی است که ما می دانیم زائران مشهد اغلب از طبقه متوسط و کم درآمد اقتصادی هستند بنابراین قیمت های بالا سبب می شود گردشگر مشهد کالاهای غیربومی و بعضاً مخالف با فرهنگ زیارتی را تهیه کند.

■ سرنوشت مبهم سوغات مشهد

واقفیت بازار سوغات مشهد نشان می دهد این روزها بازار در قبضه محصولات غیربومی و اغلب، واردات چینی است. عرضه انواع تسبیح، جانماز، مهر، چادر، قبله نما، قطب نما، در گروه کالاهای مذهبی، زعفران، نبات، زرشک، ادویه، نخود، کشمش سوغات سنتی و خوراکی، سطح دیگری از سوغات مانند عطر، انگشتر با نگین متبرک، پرچم های مذهبی، جام چهل کلید، گردنبند دعا، البسه و غیره نیز محصولاتی هستند که این روزها نمادی از شهر مذهبی مشهد محسوب می شوند. اما در حقیقت سوغات واقعی این شهر چیست؟

■ کیفیت فدای قیمت

یکی از نمایندگان بازار رضای مشهد در این خصوص به کاهش قدرت خرید بازار سوغات را تغییر داده، می گوید: عادات خرید مردم را تغییر کرده، این روزها دیگر کسی برای محصولات مذهبی پول خرج نمی کند. در گذشته گردشگر کالاهایی مانند مهر، جانماز، انگشتر عقیق و فیروزه، عبای روحانی، آویزهای محتوی دعا و جام چهل کلید خریداری تقاضا می کرد اما امروز خوراکی کم هزینه مانند زرشک، نبات، نخود و کشمش بیشترین فروش را دارد.

محمود جاودانی با اشاره به اینکه حتی برخی از تولیدات کم سابقه هم امروز نام سوغات مشهد را یدک می کشند، می افزاید: بسته بندی های شکلات با برندهای خاص، سوهان و سبدهای طراحی شده از سوی خود مغازه داران که محتوای هل، نبات، عطر و زعفران است از سوی بسیاری از زائران شهرهای دور تقاضا می شود؛ البته نه اینکه این کالاها مشکلی داشته باشد، اما عرضه آن اهمیت سوغات های سنتی همچون صنایع دستی، نقره جات و نگین های متبرک را کمتر کرده است.

وی یکی از انواع سوغات مشهد را عکس حرم بارگاه خوانده و می گوید: این سوغات در گذشته در همه شهرها که مشهدی داشت موجود بود، بیشتر حالت یادگاری داشت اما فرهنگ ساز بود؛ اما این روزها طاقچه و دیوار مشهدی ها خالی است!

■ حقی که از گردشگر ضایع می شود

ابهام سوغات مشهد در بازار موضوعی است که شاید در نگاه اول پیش پا افتاده باشد اما زمانی که در سطح جهان اسلام بررسی می شود مسئله ای بس با اهمیت است. یکی از بازاریان مشهدی در این باره می گوید: آنقدر ما در بازار محصولی در شأن اولین کلان شهر زیارتی دنیا عرضه نکردیم که امروز زائر دیگر از مشهد انتظار سوغات ندارد! تمام زائران به بازارهایی مثل بازار رضا (ع) مراجعه کرده و همان اجناسی را تهیه می کنند که در شهر خودشان هم وجود دارد، این حقی است که از گردشگر ضایع می شود و در آرمان شهر

■ احسام دربارز

مسافر و سوغات دو واژه از هم جدا نشدنی هستند که در ذهن گردشگر ایرانی به دنبال هم می آیند، به عبارت دیگر آوردن تحفه از سفر یکی از رسوم کهن ایرانیان است. این رسم دیرین، امروز به یکی از سرفصل های مهم گردشگری تبدیل شده و نگاه فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی گردشگران را متفاوت کرده است؛ به طوری که اغلب شهرها و کشورهای گردشگرپذیر دنیا سعی دارند از طریق سوغات، فرهنگ و آیین خود را به گردشگران عرضه کنند و در قبال آن سود اقتصادی خوبی هم دریافت می کنند. عرضه محصولی خاص برای گردشگر به عنوان «سوغات» در علم اقتصاد با نام «سهم بازار» معرفی می شود. به عبارت دیگر، هر شهر در دنیای گردشگری، سهم بازار خود را از تفکر و بودجه گردشگر مشخص کرده و متناسب با آن تولید و برنامه ریزی می کند. مسئله سوغات در مشهد نیز خارج از این ماجرا نیست؛ اما متأسفانه در طول سال ها، اغلب مشاغل مشهدی برای ورود به حاشیه بازار پر سود سوغات، اقلام مختلف و بعضاً نامتناسب با ویژگی های یک شهر زیارتی را تحت عنوان سوغات این شهر معرفی کردند و امروز گردشگرانی که به پایتخت معنوی کشور سفر می کنند، تصویر مشخصی از سوغات مخصوص مشهد در ذهن ندارند.

همچنین نرخ بالای برخی از سوغات هایی که در این شهر عرضه می شود و بومی نبودن آنها نیز موضوعی است که صنعت گردشگری مشهد و بازار سوغاتی های این شهر را با ابهاماتی مواجه کرده است. به عنوان مثال، زعفران که امروز به عنوان اولین سوغات مشهد محسوب می شود، محصول شهرستان های اطراف مانند قائن و تربت و تایباد است و یا مشتقات فیروزه که سنگ آن مختص نیشابور می باشد هم چنین وضعیتی دارد؛ البته این دو کالا علاوه بر اینکه از

ابهام سوغات
مشهد در بازار
موضوعی
است که شاید
در نگاه اول
پیش پا افتاده
باشد اما زمانی
که در سطح
جهان اسلام
بررسی می شود
مسئله ای بس با
اهمیت است

پوشش و شیوه برخورد در قالب نمایشگاه یا بازارچه رضوی است.

جواهر اتکا با اشاره به اینکه سوغات درخور توجهی برای کودک طراحی نشده است، می‌افزاید: در حال حاضر، بسته‌های مناسب فرهنگ رضوی برای گروه سنی کودک و نوجوان از سوی آستان قدس رضوی تهیه شده است، اما توزیع آن فراگیری ندارد؛ یعنی زائر نمی‌تواند خارج از حرم این سوغات کودکانه را تهیه کند. باید فکری خوب در زمینه کودک را به سطح فروشگاه‌های مهم شهر گسترش دهیم.

وی بازار مشهد را فرصت خوبی برای فرهنگ سازی می‌داند و ادامه می‌دهد: در بدلیجات و زیورآلات، هر طرح جدید غربی یا شیطان پرستی را می‌توان یافت، اما نمی‌توان انگشتر فیروزه، عقیق یا یاقوت برای سن کودک یا نوجوان بدون سفارش قبلی تهیه کرد! نوجوان باید حس کند که بازار متعلق به اوست تا تمایل به خرید داشته باشد، اما متأسفانه در تخصص‌های قدیم شهرمان هم جایگاهی برای کودک در نظر گرفته نشده است.

■ بار فرهنگ بر دوش بازار سوغات

در همین راستا دبیر کارگروه تلفیق طرح زیارت نیز اعتقاد دارد تولید محصولات فرهنگی باید برای اقشار مختلف خاطر‌انگیز باشد.

محمد سهیلی با اشاره به اینکه آثار نگهداری شده در موزه‌های آستان قدس رضوی به لحاظ بار معنوی مورد استقبال زائران هستند و می‌توانند نمونه‌سازی شوند، یادآور می‌شود: حتی انواع معماری موجود در اماکن متبرکه در اندازه‌های کوچک می‌توانند مورد بهره‌برداری قرار گیرند، هر کدام از این نمادها می‌تواند در طاقچه خانه‌ها، حلقه اتصال قلب‌ها به حرم مطهر باشد.

به گفته سهیلی محدوده اطراف حرم بهترین مکان برای ارائه انواع محصولات است و می‌توان پیشنهاد خیابانی به عنوان خیابان رضوی را داد که بخشی از این خیابان بار سوغات فرهنگی زائر را بر دوش بکشد.

به نظر می‌رسد که بعد از این همه سال باید یک محصول فرهنگی شناخته شده برای شهری به وسعت پایتخت معنوی ایران وجود داشته باشد اما همه ما می‌دانیم که در این حوزه کار کارشناسی و شایسته‌ای وجود ندارد، اینکه ضعف یا کوتاهی از جانب کدام نهاد متولی بوده سیاه بلندبالای سازمان‌هایی مانند میراث فرهنگی، آستان قدس رضوی، ارشاد، شهرداری، فرمانداری و سایر دستگاه‌ها را روبروی ما قرار می‌دهد، اینکه هر کدام از این سازمان‌ها مقدر مقصر هستند بحث امروز ما نیست. اما آنچه اهمیت می‌یابد

این است که در حال حاضر با توجه به موضوع جنگ نرم و انتشار فرهنگ غربی در جوامع اسلامی به نظر می‌رسد متولیان باید جدا از هرگونه اختلاف نظری کنار هم قرار گیرند و بازار آشفته سوغات مشهد را با شور رضوی رنگ آمیزی کنند. این فرصتی است که شاید دیگران در آرزوی آن باشند پس ما به عنوان شهروندان شهر بهشت منتظر بهره برداری شایسته از آن هستیم.

رضوی یعنی وی به حال مسئولان! فرهاد نوروزیان با اظهار تأسف از اینکه در بازار مشهد فرهنگ دیگر کشورها را تبلیغ می‌کنیم ادامه می‌دهد: اکنون کشور چین بیشتر از تولیدکننده داخلی نیاز زائر شهرمان را درک کرده و به پوشش آن‌ها اقدام می‌کند؛ برای همین، بسیاری از تابلوها، پرچم‌ها و حتی جانمازها محصول کشور چین است. امروز در بیشتر محصولات نشانه‌ای از حرم مطهر رضوی و وسیله‌ای که بتوان به کمک آن شخصیت واقعی حضرت (رضاع) را شناخت، یافت نمی‌شود.

■ فرصتی که از دست دادیم

یک کارشناس مستقل در حوزه گردشگری مشهد سوغات را به دو دسته تقسیم کرده و می‌گوید: سوغات عینی همان جسمی است که اصالت یک شهر را از راه نگاه به ذهن گردشگر می‌خواند و در جنبه دیگر هم نگاه وجودی به سوغات مطرح می‌شود که مبحث فرهنگی سوغات را بررسی می‌کند. دکتر مهدی سقایی با تأکید بر اهمیت گردشگری مذهبی، ادامه می‌دهد: سوغات مشهد تلفیقی از دو نگاه جسم‌گرا و وجودی است. به عنوان مثال اینکه می‌بینید اشیای معمولی مانند مهر و تسبیح در شهرهای مذهبی چون کربلا یا مشهد اهمیت یافته و به سوغاتی متبرک تبدیل می‌شود، از همین تلفیق نشئت می‌گیرد.

وی در خصوص سوغات‌های منتسب به مشهد می‌گوید: اینکه چه کالایی از سوی گردشگر مشهد تقاضا می‌شود را همه می‌دانند؛ اما سؤال اینجاست که چرا از این فرصت برای تحول فرهنگی و ارائه کالاهای شاخص با رویکرد رضوی استفاده نکرده‌ایم؟

سقایی با تأکید بر اینکه علاوه بر جنبه فرهنگی، جنبه اقتصادی سوغات مشهد نیز باید مورد بررسی قرار گیرد، می‌گوید: گردشگری خرید یکی از بالاترین فعالیت‌های زائران در مشهد بعد از زیارت و پرداختن به معنویات می‌باشد که از سوی مسئولان مورد غفلت واقع شده است. من معتقدم به جای فرصت سوزی باید فرصت سازی کرد.

■ سوغات مشهد مغایر با ویژگی‌های بومی

این اظهارات در حالی بیان می‌شود که مدیرمسئول مؤسسه فرهنگی-هنری رواق، بررسی سوغات در مشهد را فلسفه‌ای پیچیده‌ای دانسته و می‌گوید: در حال حاضر می‌توان گفت که مشهد، سوغاتی هم‌راستا با اهداف پایتخت معنوی ایران و گردشگری مذهبی ندارد.

مهدی یک‌پسر با اشاره به اینکه اما هیچ یک از این اقلام، جایگاه زائری را که به زیارت حرم امام هشتم(ع) آمده است برجسته نمی‌کند ادامه می‌دهد: ما معتقدیم سوغات مشهد باید محصولی پیام‌آور باشد که محتوای زیارت و فرهنگ رضوی را منتقل کند و در این زمینه حتماً نیازی به طراحی محصولات جدید متناسب با تکنولوژی روز نیست، به‌طوریکه در فرهنگ عامه نیز مواردی چون آجیل مشکل‌گشا که تبرک را به ذهن القا می‌کند استقبال می‌شود.

مشاور سابق طرح مطالعه توسعه کمی و کیفی زیارت امام رضا(ع) بودجه صرف شده برای تهیه سوغات سالانه مشهد را بیش از ۲۰۰ میلیارد تومان دانسته و تصریح می‌کند: این رقم که از آن غفلت شده برابر با بودجه‌ای فرهنگی است که آنقدر برای گرفتنش تلاش کردیم! بی‌تردید اگر بتوانیم این سرمایه ملی را با اهداف زیارت و شاخصه‌های فرهنگی همراه کنیم، به نتایج مطلوبی می‌رسیم.

وی با تأکید بر اینکه حضرت رضاع(ع) عالم آل محمد(ص) بوده‌اند، می‌گوید: در دایره معنایی سوغات مشهد، این خصوصیت بارز هرگز گنجانده نشده و این در حالی است که جایگاه علمی ممتاز امام هشتم(ع) چیزی است که باید در سوغات و مفاهیم آن به این موضوع توجه ویژه‌ای انجام شود.

■ گاهی کم گذاشتیم!

یک پسر در پاسخ به اینکه در تحقیقات طرح زیارت آیا زائر علاقه‌ای هم به خرید محصولات فرهنگ رضوی داشت؟ می‌گوید: نمونه‌های زیادی از زائران چنین سوغاتی را می‌خواستند، من عقیده دارم ذهن زائر آماده است اما ما کم گذاشتیم. به عنوان مثال، فروشگاه آستان قدس روبروی باب‌الجواد در سال‌های اول که کیفی کار می‌کرد استقبال خوبی داشت. نسبت به آنچه عرضه شده استقبال خوب است اما ضعف سوغات مشهد در بخش عرضه است.

این فعال فرهنگی با اشاره به اینکه اغلب زائران به دلیل نبود کالاهای معنوی مورد نظر، به سراغ اجناس بی‌کیفیت که بعضاً ضد فرهنگ هستند، می‌روند اضافه می‌کند: به عنوان مثال، پدربزرگی که از سفر مشهد باز می‌گردد و برای نوه‌اش بلوزی با طرح «بت من» سوغات می‌برد، چه پیامی را منتقل کرده است؟ این موضوع دقیقاً همان آسیب اجتماعی بی‌توجهی به موضوع سوغات به شمار می‌آید.

■ سوغات زائر کوچولو

از آنجایی که بخش عمده‌ای از سبد خرید خانوار در هنگام سفر به کودکان اختصاص دارد موضوع فرهنگ‌سازی در این بخش بسیار حائز اهمیت است در این باره مربی فرهنگی کنون پرورش فکری کودکان و نوجوانان با بیان اینکه سوغات باید در گروه سنی مختلف برنامه ریزی شود، می‌گوید: یکی از مصادیق آموزش کودکان، آموختن آداب و رسوم، تغذیه، نوع

انواع معماری

موجود در

اماکن متبرکه

در اندازه‌های

کوچک

می‌توانند مورد

بهره‌برداری قرار

گیرند، هر کدام

از این نمادها

می‌تواند در

طاقچه خانه‌ها،

حلقه اتصال

قلب‌ها به حرم

مطهر باشد

■ هروی گوید: امام رضا(علیه السلام) وارد بارگاهی شد که هارون را آن جا در خاک نهاده بودند. در کنار گور او با دست خویش خطی بر زمین کشید و فرمود: این تربت من است که در آن دفن می‌شوم و خدا این جا را محل آمدن پیروان و دوستداران من خواهد ساخت. هر زائری که به دیدار من آید و هر مسلمانی که بر من سلام دهد، با شفاعت ما اهل بیت، بخشش و رحمت خداوندی را از آن خود خواهد کرد. (عیون اخبارالرضا(ع) ۲:۱۳۶)

نشریه طرح مطالعه توسعه کمی و کیفی زیارت امام رضا(ع)

ارزانی این سقف به کام زائران!

زائرسراهای ارزان قیمت یکی از طرح‌هایی است که با حمایت شورای برنامه ریزی توسعه زیارت در سال ۱۳۹۰ جان گرفته است

بخش دیگری از این تفاهم شهرداری بخشودگی کامل عوارض پروانه پروژه‌ها و صدور آن‌ها را به مبلغ تقریبی ۱۴ میلیارد تومان عهده‌دار شد و در همان سال اول نیمی از تعهد خود را عملی کرد؛ شهرداری برای چهار پروژه این طرح به ارزش ۷۰۳۲۴۷۹۱۷۷ تومان (هفت میلیارد و ۳۲ میلیون) پروانه رایگان صادر کرد. مبلغ تقریبی ۳۷ میلیارد تومان نیز در این بخش که تمام هزینه‌های ساخت ۵ هزار واحد بود، باید توسط خیران سازنده تأمین می‌شد. بخش چهارم برنامه‌های اصلی طرح یک مورد دیگر هم داشت و آن تأمین امکان استفاده خیران از تسهیلات مشابه «مسکن مهر» در دیگر نقاط شهر، بود که استناداری قبل کرد ۱۰ درصد مابه‌التفاوت نرخ سود تسهیلات دریافتی آنان را بپردازد.

پیشسازی ۳۰۳۰ تخت ارزان

خروجی سرفصل «اجرائی نمودن پروژه‌های پیشسازی با مشارکت استناداری» پنج پروژه بود که قراردادشان بسته شد برای ساخت ۳۰۳۰ تخت از این سرفصل. با بستن همین قراردادها بود که همزمان با رمضان امسال اولین کلنگ این طرح بزرگ و ملی به زمین خورد. این کلنگ زنی به پروژه «مهر رضا» تعلق داشت که توسط بنیاد فرهنگی مهر ساخته خواهد شد؛ پروژه‌ای دو ساله که تا امروز اسکلت‌بندی بنایش تمام شده و می‌رود که وارد مراحل بعدی شود. «جمال» دیگر پروژه قرارداد بسته شده بود که تابستان امسال کلنگ خورد و توسط موسسه ثامن‌الائمه اهواز و زیر نظر آیت‌الله جزایری، امام جمعه اهواز ساخته خواهد شد. دیگر پروژه این طرح «فدک» است که نقشه‌های اجرایی آن به پایان رسیده، زمینش تحویل موسسه خیریه حضرت ابوالفضل قزوین به عنوان سازنده شده تا زیر نظر آیت‌الله... باریک بین، امام جمعه قزوین آماده کلنگ‌زنی باشد. «فجر» کمیته امداد امام خمینی و «مکارم» اداره اوقاف استان دو پروژه دیگر این قرارداد هستند که هنوز تحرک خاصی نداشته‌اند، از این میان، پروژه مکارم که دست پر بوده و نیازی به خریداری زمین توسط شهرداری هم نداشته است، هنوز هیچ نقشه‌ای برای اجرای پروژه‌اش به دبیرخانه طرح ارائه نداده است. *سوی این ۵ پروژه که قراردادشان بسته شده بود یک پروژه هم همین اواخر تفاهمات لازم را به پایان رسانده تا تحت عنوان «محتشم» توسط خیریه بقیه‌الله... زیر نظر آیت‌الله... صفایی امام جمعه بوشهر باقی مراحل را طی کند و به انجام برسد.

شاید اولین چیزی که در مواجهه با طرحی چنین بزرگ و مهم به ذهن برسد، کند بودن اقدامات آن است که خود برآمده از مشکلات دیگری است؛ مواردی همچون موافق نبودن فروشنده یک پلاک با مساحت بسیار کوچک، از زمینی بزرگ که اجرای کل پروژه را چند ماه به تعویق انداخته و دیگر همراهی با ضوابط ساخت اداره میراث فرهنگی استان.

احصای این سهم با ساخت مراکز اسکان ارزان قیمت زائر برداشته شد.

با مطالعاتی که صورت گرفته بود مقرر شده بود که برای زائران امام ۳۰ هزار تخت ارزان طراحی و اجرا شود برای همین در سال ۸۹ دبیرخانه‌ای برای طرح در نظر گرفته شد تا پیگیر اجرای این طرح بزرگ باشد.

سی هزار تخت ۶ پله‌ای

با شکل‌گیری این دبیرخانه کارها کمی سرو سامان گرفت و برنامه‌های طرح به ۶ بخش اصلی تقسیم شدند. بخش اول مطالعات زیربنایی را پوشش می‌داد که سال‌ها پیش برای تحقق طرح توسط کارشناسان خبره صورت گرفته بود. بخش دوم اما به اقدامات ساختاری می‌پرداخت که شامل نوشتن اساسنامه طرح و مشخص شدن کارگزاران بود. پیگیری تصویب مشوق‌ها در مراجع ذی‌ربط بخش دیگری از طرح بود که با پیگیری‌های صورت گرفته به مصوبه ۳-۹۱-۵۷۳ ش شورای شهر مشهد به تاریخ ۱۷ اردیبهشت امسال منجر شد؛ مصوبه‌ای که در آن به شهرداری اجازه داده شده بود تسهیلاتی را برای علاقمندان به حضور در این طرح فراهم بیاورد.

در ادامه و از آنجایی که مدت‌ها از صحبت‌های اولیه این طرح گذشته بود و هیچ حرکت اجرایی مبنی بر ساخت این طرح بزرگ و ملی صورت نگرفته بود مسئولان امر به دنبال یک حرکت و اقدام عملی بودند؛ بخش چهارم طرح این دغدغه را پوشش می‌داد با سرفصلی تحت عنوان «اجرائی نمودن پروژه‌های پیشسازی با مشارکت استناداری».

طبق مطالعات صورت گرفته سه محدوده منطقه ثامن، بافت مرکزی مشهد (۱۰۰ هکتار) و مبادی ورودی شهر برای جانمایی زائرسراهای ارزان قیمت در نظر گرفته شده بودند و پیش‌بینی نیاز قابل تحقق در افاق طرح نیز ۳۰ هزار تخت تعیین شده بود. با شکل‌گیری کارگروه زیارت اجرایی شدن بخشی از این طرح به یکی از الزامات طرح تبدیل شده بود، از این رو برای اینکه قطار ساخت این زائرسراها راه بیفتد طی تفاهمی بین شهرداری مشهد و استناداری خراسان رضوی مقرر شد که تعداد ۵ هزار نفر-شب تخت اقامتی ارزان قیمت این طرح به صورت پیش‌تاز، با بودجه ۷۰ میلیارد تومانی و با مشارکت این دو نهاد و اجرای شهرداری ساخته شود.

بر اساس این تفاهم استناداری متعهد شد طی سه سال مبلغ ۱۹ میلیارد تومان از بودجه زیارت سال ۹۰ را برای تأمین بخشی از اعتبار زمین این پروژه در اختیار شهرداری بگذارد.

استناداری که هنوز بودجه سال دوشم را به حساب شهرداری نریخته، برای مشارکت در سال اول مبلغ ۸ میلیارد تومان را در نظر گرفته بود که آن هم در سال ۹۱ به دست شهرداری رسید و البته کمی کمتر از مبلغی که می‌باید؛ ۶ میلیارد و ۸۹۶ میلیون تومان. در

حسین بیات |

«۷۰ درصد» این رقم قرار است دغدغه زائران مشهدالرضا(ع) را برای تأمین امکانات سفر و اقامت نشان دهد. مسافری که این روزها سر ماشینش را سمت مشهد کج می‌کند یا چمدانش را به نیت زیارت حضرت رضا(ع) می‌بندد، دیگر دوست ندارد کُنج نم‌کشیده یک اتاق سه در چهار در یکی از کوچه‌های فرعی نوغان یا عیدگاه، اسکان یابد. دیگر خسته شده از خوابیدن روی زیراندازی کوچک در حاشیه یک پارک محلی اما جیبش هم کفاف تعداد ستاره‌های هتل‌های شیک و تمیز مشهد را نمی‌دهد که نمی‌دهد. نیت «قُرْبَةُ إِلَیَّ...» او سال‌هاست رنگ بهانه و گلایه به خود گرفته از وضعیت اسکان در شهری که سالانه از حضور ۲۵ میلیون زائر خالی نمی‌شود.

یک اتفاق ارزان

«۷۰ درصد» این یک آمار دیگر است که نشان می‌دهد، چه درصدی از زائران نیازمند حمایت برای تأمین امکانات سفر و اقامت هستند؟ این رقم بیانگر آن است که عمده میهمانان مشهدالرضا(ع)، قشری با درآمد متوسط به پایین هستند.

۱۷ سال بعد از آغاز «طرح بهسازی و نوسازی بافت فرسوده اطراف حرم رضوی»، خانه‌های قدیمی و بافت فرسوده‌ای که زمانی تنها محل اسکان زائران کم‌درآمد بودند، اندک‌اندک تخریب شده و جای خود را به بناهای بزرگ و چند طبقه دادند.

بهره نبردن این طرح از اعتبارات دولتی و تکیه کامل اجرای آن بر جلب مشارکت بخش خصوصی باعث شده بود گرایش ویژه سازندگان پروژه‌ها به ساخت واحدهای اقامتی لوکس در محدوده اطراف حرم باشد اما مسئولان امر در سال‌های ابتدایی دهه ۸۰، چرتکه‌ای انداختند و ملاحظه کردند که

با اجرای این‌گونه‌ای کار همان جمعیت ۷۰ درصدی که عمده زائران حرم رضوی را تشکیل می‌دهند، به واسطه هزینه‌های بالای اسکان از حلقه اطراف حرم، خارج می‌شوند و در فاصله دورتری از حرم مطهر اسکان می‌یافتند و از سوئی بیعیب است که دیگر برای ماندن به آن راه پیدا کنند؛ چیزی که با اصول میزبانی مشهدی و ایرانی اصلاً هم خوانی نخواهد داشت.

از اینجای کار به بعد، طرح تازه‌ای ارائه شد که سهمی هم برای آن ۷۰ درصد قائل می‌شد. بعد از مطالعات جامع چندین ساله که همه جوانب زیارت زائران را پوشش می‌داد، اولین گام برای

۱۷ سال بعد از آغاز «طرح بهسازی و نوسازی بافت فرسوده اطراف حرم رضوی»، خانه‌های قدیمی و بافت فرسوده‌ای که زمانی تنها محل اسکان زائران کم‌درآمد بودند، اندک‌اندک تخریب شده و جای خود را به بناهای بزرگ و چند طبقه دادند

■ امام رضا(ع) فرمود: هر کس که دوری سفر را بر خود بپذیرد و به زیارت من آید، من در روز قیامت در سه جایگاه به نزد او خواهم شتافت تا او را از تنگنا به در آورم: آن جایی که نامه اعمال دست به دست می‌شود، در صراط، و هنگام سنجش اعمال. (خصال ۱۰۹؛ امالی صدوق ۱۲۱)

آیا سیمای مشهد متناسب با یک شهر زیارتی است؟

بزرگ‌ترین و پرجمعیت‌ترین کلان‌شهر مذهبی جهان، این مهم تا چه اندازه مورد توجه مدیران و نخبگان تصمیم‌گیر و تصمیم‌ساز قرار گرفته است؟ این شهر از نظر شکل و قالب و معماری تا چه اندازه به یک شهر مذهبی و زیارتی نزدیک است؟ آنچه در پی می‌آید گزیده‌ای از دیدگان تعدادی از صاحب‌نظران در همین باره است که از مجموعه مطالعات طرح توسعه کمی و کیفی زیارت امام رضا(ع) استخراج شده است:

در فرهنگ اسلامی تجمعات معنوی مسلمانان حول مکان‌های مقدس شکل می‌گیرد و این اماکن مقدس در هر شهری که باشند ویژگی‌هایی به آن می‌بخشند که آن را از سایر شهرهای اطراف متمایز کرده و پیوندی معنوی به آن اضافه می‌کنند که «شهر زیارتی» خوانده می‌شود. شهرهای زیارتی از جنبه‌های مختلف با دیگر شهرها متفاوتند. مثلاً یکی از مباحث مهمی که در مدیریت شهرهای زیارتی مطرح است، توجه به سیمای منظر شهری و چگونگی ساخت و سازها و معماری و مبلمان شهری است. در مشهد مقدس به عنوان

فقط گرفتار نقش ایوان نشویم!

محمد هادی عرفان، مسئول دفتر پژوهش‌های معاونت فرهنگی شهرداری مشهد معتقد است گرفتار شدن به بعضی مؤلفه‌های غربی مشهد را از رسیدن به قالب اسلامی دور کرده است:

«فضایی که در شهر ایجاد کرده‌ایم یا بهتر بگوییم ایجاد شده، برگرفته از مؤلفه‌های غربی است و ما تنها سعی می‌کنیم آن را استاندارد کنیم، نقشه‌ها و مبانی و ضوابطمان مشکل دارد و مواردی هم که به نظر ما درست است بر اساس اشل‌ها و شابلون‌های غربی درست است. نیامده‌ایم با معیارهای دینی خودمان محک بزنیم ببینیم آیا جواب می‌دهد به این ملاک‌ها یا نه. متأسفانه چون مدیریت حاکم بر فضای مدیریت شهری کشور، یک مدیریت عمرانی است و خیلی زمخت و فیزیکی نگاه می‌کند طرح موضوعاتی که به کیفیت عمیق معماری فضاها برمی‌گردد خیلی درک نمی‌شود، یعنی بیشتر توجه شهرداری‌ها، نظام مهندسی‌ها و وزارت مسکن بر مقوله‌سازه و استراکچر است نه معماری.»

وی همچنین به مؤلفه‌های مورد نظر رهبر معظم انقلاب اشاره می‌کند و ادامه می‌دهد: «مؤلفه‌هایی که رهبر معظم انقلاب اشاره کرده‌اند مؤلفه‌های خیلی دقیقی است؛ یکی اینکه در شهر اسلامی عدم امنیت برای بزه داریم، این خیلی مهم است، نگاه رهبری خیلی به نما و کاشی‌کاری نیست بلکه عمیقاً به کارکرد فضاهای شهری توجه دارند. یعنی نباید فضای شهری ایجاد کنیم که بشود در آن بزه کرد، بلکه می‌بایست ساخت و سازها به گونه‌ای باشد که افراد صالح در آن ایمن باشند و مجرمان امنیت نداشته باشند. این یک کلید بسیار جدی در

مشهد به هر چیزی می‌خورد و شباهت دارد جز شهر علمی، حوزوی. این‌ها با پتانسیل و ظرفیت و پیشینه‌ای که دارند، باید قطب‌های علمی، مذهبی، فرهنگی بشوند. من متخصص شهرسازی نیستم، ولی زمان و مکان در رفتارهای ما تصرف می‌کنند، در رمضان و محرم آمار جرم و جنایت پایین می‌آید، کنار دریا مفاصد بیشتر است و در حرم و حسینیه روحیه عبادی بالا می‌رود، بر این اساس باید فضای شهر و کالبد شهر را مورد توجه قرار دهیم؛ طوری باشد که افراد به فکر گناه و رفتار ناهنجار نیفتند.»

به عقیده لکزایی «الآن در معماری هرج و مرج شده است، در فضاهای مذهبی قدیمی، فضای سبز جزء لاینفک بوده که الآن این‌طور نیست. ملاحظه بفرمایید فضای جدید حرم مطهر امام رضا(ع) چقدر از لحاظ فضای سبز با قدمگاه نیشابور متفاوت است! ما گرفتار معماری‌هایی شده‌ایم که متعلق به ما نیست.»

حجت الاسلام والمسلمین مجتبی عزیزی مسئول ستاد مهدویت و استاد دانشکده قرآن و حدیث با عنوان کردن لقب «عالم آل محمد» برای حضرت رضا(ع) ظرفیتی بسیار بالاتر از پایتخت معنوی را برای مشهد مناسب می‌داند:

«مشهد می‌تواند پایتخت علمی جهان تشیع باشد که حضرت رضا(ع)، صاحب این شهر، عالم آل محمد(ص) است. در روایات داریم زیارت امام رضا(ع) یک میلیون برابر زیارت خانه خدا ثواب دارد، پس اگر ما یک میلیون برابر عربستان برای مشهد و حرم رضوی کار کردیم، تازه برابر عربستان هستیم...» برگرفته از کتاب «گرد آوری و تدوین مجموعه نظرات کارشناسان و نخبگان در حوزه مفهومی طرح زیارت»

شهرسازی است.» مسئول دفتر پژوهش‌های معاونت فرهنگی شهرداری مشهد در ادامه، اهمیت و توجه به کرامت انسانی را نیز حائز اهمیت می‌خواند و عنوان می‌کند: «من اصلاً نظرم به قوس و کاشی و طاق نیست، بلکه باید در مفاهیم معماری اسلامی، احترام به کرامت انسانی را دریابیم. این‌ها را رها کرده‌ایم و هر جا نام معماری اسلامی می‌آید می‌گویند اینجا را کاشی کرده‌ایم! درحالی‌که کاشی‌کاری بخشی از معماری است مثل نسبت فقه به دین. مگر دین هم‌ماش فقه است؟ نسبت نازک‌کاری و سیمای معماری به کل معماری هم همان نسبت است، خیلی به چشم می‌آید.»

در مناسک دینی هم فقه خیلی به چشم می‌آید، اما اگر فلسفه و عرفان و کلام را از دین بگیری فقط به فقه بها دهید که دین نیست، می‌شود همان که در وهابیت است. در معماری هم اگر مدام بگوییم کاشی و طاق و قوس، یعنی متوجه اصل کار نشده‌ایم و این همان اشتباهی است که در معماری حرم هم انجام شد، یعنی حرم از معماری اسلامی خالی و پر از بزک‌های اسلامی است؛ لذا زائر می‌رود در خود حرم می‌پرسد حرم کجاست؟! چون در استراتژی‌های طراحی معماری از معماران حکیم کمک نگرفته‌ایم و فقط آرایه‌های معماری را زیاد کرده‌ایم، بزرگ‌ترین صحن را پشت به ضریح مطهر ساخته‌ایم. این بی‌توجهی عمیقی است که در معماری زیارت در کشور شاهدش هستیم.»

حجت الاسلام والمسلمین لکزایی در این زمینه عقیده دارد فضا و کالبد شهر باید به گونه‌ای مورد توجه قرار بگیرد تا روحیه معنوی و عبادی شهروندان و زائران را بالا ببرد: «انتظار از مشهد این است که اهم حوزه‌های علمیه باشد، حالا

در مناسک دینی هم فقه خیلی به چشم می‌آید، اما اگر فلسفه و عرفان و کلام را از دین بگیری فقط به فقه بها دهید که دین نیست، می‌شود همان که در وهابیت است

■ حضرت عبدالعظیم حسنی گوید: به امام جواد (علیه السلام) عرض کردم: من میان زیارت قبر جدّتان امام حسین (علیه السلام) و زیارت بارگاه پدرتان در طوس حیران مانده‌ام، شما چه می‌گویید؟ فرمود: اندکی درنگ کن! سپس به خانه رفت و در حالی که گونه‌هایش آغشته به اشک بود، بیرون آمد و فرمود: زائران بارگاه امام حسین (علیه السلام) فراوانند و زائران قبر پدرم در طوس اندک. (عیون اخبار الرضا ۲:۲۵۶)

نشریه طرح مطالعه توسعه کمی و کیفی زیارت امام رضا (ع)

زیارت؛

لزوم تبدیل جایگاه شفاعتی به جایگاه هدایتی

گفتگو با حجت الاسلام والمسلمین ماندگاری

■ زیارت، تنظیم بندگی زائر با مزور

ماندگاری با تاکید بر اینکه اولین گام در تبیین جایگاه و معنای زیارت ائمه (ع) تبدیل جایگاه شفاعتی به جایگاه هدایتی است، ادامه داد: خداوند در آیه ۶۴ سوره نساء می‌فرماید: ما انسان الکوبی به نام پیغمبر و امامان را فرستادیم تا مردم پشت سر آنها حرکت کنند، حال برای آنها می‌تواند راهی که در مسیر امام حرکت کرده و کم آورند، شفاعت را به عنوان ابزار کمکی قرار داده‌ایم. وی با طرح این سؤال که آیا توجه و زندگی زائر با امام رضاع (ع) یکی است که از امام رضاع (ع) تقاضای شفاعت و یاری می‌کند، خاطرنشان کرد: ارتباط با امام رضاع (ع) نباید ارتباط لحظه‌ای، پروژه‌ای و موضوعی باشد و تنها به زمان زیارت و محدوده حرم مطهر ختم شود. این کارشناس دینی یکی از فلسفه‌های حقیقی زیارت را چکاپ زائر با مزور دانست و اظهار کرد: بندگی شرط آرامش، امنیت و نجات است که مسیر و جاده این امنیت، عبور از سیر و جایگاه ائمه است.

■ خدمت به ائمه اطهار (ع) در زندگی شخصی

ماندگاری تصریح کرد: اگر ارتباط واقعی با امام فهمیده شود، تحولی اساسی در خدمت ایجاد می‌شود؛ بر این اساس مثلاً در موضوع خادمی حرم، این امر منحصر به خادمی در چهارچوب حرم نمی‌شود، لذا هر فرد در هر کجای دنیا می‌تواند حداقل سال یا ماهی یک روز کار خیری را به نیت هدیه به امام رضاع (ع) به شکل خدمت به یک محب امام رضاع (ع) انجام دهد؛ به عنوان مثال انسان به نیت نطافت حرم مطهر، منزل خویش را جارو کند یا یک پزشک، می‌تواند روزی را برای بهبود بیماری محبان امام رضاع (ع) اختصاص دهد.

وی با بیان اینکه با تغییر معنای زیارت، معنای خدمت نیز فرق می‌کند، گفت: معنای خدمت این نیست که کسی تنها در آنجا حضور فیزیکی داشته باشد اما یک قطره به معرفتش اضافه نشود. در حال حاضر وهابیان عربستان، در بدو ورود زائران دفترچه‌های اعتقادی خود را به آنها می‌دهند که متأسفانه ما این کار را انجام نمی‌دهیم. این استاد دانشگاه تاکید کرد: ما اول باید جایگاه معرفتی که باید نسبت به امام معصوم در ذهن مردم درست شود را ایجاد کنیم که این امر سه نتیجه دارد: زیارت جایگاه خودش را پیدا می‌کند؛ معنای خدمت به امام مشخص می‌شود و ولایت و شیعه بودن معنای حقیقی خویش را باز می‌یابد.

■ معرفت، اطاعت و محبت، شروط ولایت پذیر

ماندگاری، معرفت و اطاعت و محبت موجود در زیارت و تداوم آن را شرط ولایت پذیری نسبت به امام رضاع (ع) عنوان کرد و افزود: زیارت امام رضاع (ع) را تعبیر به حج المساکین می‌کنند، زیرا حج یک چیز در ذهن مردم می‌آورد که یک بار در زندگی کافی است و بر این اساس زیارت امام رضاع (ع) این ظرفیت را دارد که بتواند یک بار یک نفر را برای تمام زندگی احیاء کند. وی توجه و تفکر به فلسفه زیارت و خواسته و انتظارات امام از زائر را یکی دیگر از موارد مهم در زیارت برشمرد و خاطرنشان کرد: حرم امام رضاع (ع) ظرفیت برقراری چندین غدیر را دارد، بدین معنا که هر کس می‌تواند به یک پیام از ولایت را در زیارت حرم مطهر امام رضاع (ع) دست پیدا کند.

این کارشناس دینی ادامه داد: ما هنوز مردم را محتاج به زیارت واقعی نکرده‌ایم و بر این امر واقف نگشته‌ایم که قرآن و عترت به مثابه آب و اکسیژن حیات معنوی و انسانی ماست و نتیجه این امر آن می‌شود که تنها کسانی که دچار مشکل می‌شوند به زیارت مبادرت می‌کنند.

* این مطلب از مجموعه مصاحبه‌های پژوهشی صورت گرفته برای گردآوری دیدگاه‌های نخبگان در مطالعات طرح مطالعات توسعه کمی و کیفی زیارت امام رضاع (ع) خلاصه برداری و آماده شده است.

یک کارشناس دینی با تاکید بر اینکه اولین گام در تبیین معنای زیارت ائمه (ع) تبدیل جایگاه شفاعتی به جایگاه هدایتی است، تصریح کرد: ما هنوز مردم را محتاج به زیارت واقعی نکرده‌ایم که با این نگاه، اغلب تنها کسانی که دچار مشکلاتی می‌شوند، به زیارت مبادرت می‌کنند.

به گزارش پایگاه اطلاع‌رسانی زیارت، حجت الاسلام والمسلمین ماندگاری، استاد حوزه و دانشگاه در گفت‌وگو با طرح توسعه کمی و کیفی زیارت، در رابطه با اهمیت زیارت گفت: در بحث زیارت، هم باید به مباحث مفهومی مانند جایگاه و نگرش مردم و هم به مباحث روشی مانند روش‌های زیارت مردم توجه کرد.

وی با بیان اینکه بزرگ‌ترین آسیب در رابطه با زیارت، نگاه شفاعتی مردم نسبت به ائمه اطهار (ع) است، افزود: تا زمانی که مردم جایگاه هدایتی اهل بیت (ع) را متوجه نشوند، آسیب‌های این حوزه پابرجاست.

ماندگاری ادامه داد: مردم مفهوم زیارت را به این گونه می‌بینند که خودشان راه را یاد دارند و فقط از امام رضاع (ع) می‌خواهند که در زمان بروز مشکلات، آنها را یاری رساند. ولی اگر شأن اهل بیت را هدایتی فرض شود، معنی زیارت تغییر می‌کند و بر این اساس زائر با نگاه معرفتی به امام (ع) سعی در رسیدن به کمال و رفع نقصان خویش خواهد داشت.

این کارشناس دینی تصریح کرد: در واقع انسان اگر از ائمه اطهار (ع) کمک هم می‌خواهد، کمک در هدایت است. زیارت تنها فقط بوسیدن یا دست زدن به ضریح و سوغات امام رضاع (ع) نیز پارچه سبز و زعفران نیست؛ بلکه سوغات امام رضاع (ع) کلمات و صحبت‌های آن حضرت است.

حرم
امام رضاع (ع)
ظرفیت
برقراری چندین
غدیر را دارد،
بدین معنا
که هر کس
می‌تواند به یک
پیام از ولایت
را در زیارت
حرم مطهر
امام رضاع (ع)
دست پیدا کند